

ברכות בגניבה?

מדבר שור | הדרוש התשעה עשר

"דרש רב חנינא בר פפא רבות עשית אתה ד' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, כל נפלאות ומחשבות שעשית לא עשית אלא לטובתינו, ולמה כהו עיניו של יצחק אבינו, אלא כדי שיבא יעקב ויטול הברכה". הנה מאחר שכל התכלית של כהיית עיניו של יצחק היתה רק לתכליתו של יעקב, יש לשאול ולמה סיבב השי"ת שאהב יצחק את עשו. והנה אפשר לומר שנס של שינוי הבחירה לא יעשה השי"ת כ"כ כמו שארי ניסים, וכיון שרצון יצחק ה' לאהוב את עשו הלא ה' צריך לשנות את בחירתו, ע"כ גלגל הקב"ה שארי סיבות מבלי שינוי הבחירה. אבל באמת לכאורה הוא דבר שלא יתכן לומר, שהרי הדעת נותנת שאם ה' יצחק יודע את כל תיעוב מעשי עשו איך יאהב את אשר ישנא ד', וע"כ מפני שצד אביו בדבריו כדחז"ל: אבא איך מעשרים את התבן ואת המלח. א"כ הלא דבר נקל והגון הוא יותר להמציא סיבות שתודע ליצחק רשעות עשו ולא יהי' טועה בו, ויברך את יעקב בלב שלם בשעת הברכה, ולא יהי' צריך לכל גלגולי הסיבות הללו.

מהדברים שראוי לשום אליהם לב בענין זה הוא האחד הכולל, איך יתכן שלא הכיר יצחק יתרונו של יעקב על עשו כיתרון האור מן החושך, ואיך עלתה על לבו לתן ההקדמה והברכה לבן המביש במקום בן המשכיל. והנה בודאי מאת ד' היתה זאת. ראוי לחקור למיעוט שכלנו על מה עשה ד' ככה שתהי' ברכתו של יעקב אמורה ע"פ דעתו של יצחק שהיא לעשו, וא"כ כלל שלא תהי' בזה תכלית עקרית מצד השגחתו ית'.

והנה על עיקר ענין הבכורה יש לדון, למה שם השי"ת יתרון אל הבכור מבלי השקיף על המעשים אם הם טובים וישרים. והנה בענין העברת הנחלה כבר הודיעו לנו חז"ל באמרם בפי' יש נחילין: "לא תיהיו בי עבורי אחסנתא ואפי' מברא בישא לברא טבא וכו'" "דילמא נפקא מיני' זרעא מעליא". מ"מ עדיין יש לשאול איך יתכן

להניח הודאי מפני הספק, בראותינו זה הבן צדיק צדקות אהב, אשר בעשרו יקדש שם השי"ת וירומם קרן תורה ויראה, והבן השני מביש ומחפיה, בעשרו יעקור גבולות עולם, ויעשה לו קרנים לרוצץ דלים, ולהוריד אמת ארצה. ולמה זה יהיו ידי האב הצדיק אסורות מלתן כבוד עשרו אל הבן ההוא אשר ד' אהבו, ולחשוך מן הרשע טובו כדי שלא יוסיף, מפני החשש שמא, "דילמא נפקא מיני' זרעא מעליא", והלא לפי המורגל יצא רשע מרשעים, ומשורש נחש צפע, ומשורש אמת, אמונה תצמח וצדקה תפריח.

אמנם כלל הדברים, כי משפטי השי"ת גבהו מדרך האדם, ע"כ המשפט רק לאלהים הוא, ואם כי נתן השי"ת רשות לאדם להתנהג ע"פ ישרו וחווות דעתו ברכושו אשר רכש לו, הנה השאיר מקום שיתבונן האדם כי רק לד' ית' נתכנו עלילות, והאדם לא יוכל לבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו. והנה כבר דיבר הכוזרי על ענין הסגולה שבחר השי"ת עם מעם ומקום ממקום, שאלה הם דברים נשגבים מדעת האדם. והנה הסגולה האלהית אע"פ שבצאתה לאור ודאי היא ניכרת לכל, כי מי שהוא ראוי לומר עליו שד' בחר בו, הלא כל דרכיו יהיו דרכי נועם ונתיבות צדק ומשפט ומשרים, אך בטרם תצא לאור הסגולה אינה ניכרת כלל במקום שהיא מסתתרת. וע"ז נאמר: "מי יתן טהור מטמא לא אחד" ודרשו חז"ל: "אברהם מתרח וכו'", שהסגולה האלהית צפונה דוקא, לא תודע לאיש עד הראותה והגלותה. והנה בענין הכללי, עד האבות היתה הסגולה צפונה והאור נתון בתוך החושך, עד שהגיע ליעקב, שאז יצאה הסגולה לאור ונשלמה הבחירה בגלוי, כי כל רואיהם יכירום כי המה זרע ברך ד'. והנה הסבה הפשוטה לצורך הסתרת הטוב העתידי להולד בבני אדם בתוך אנשים רעים וחסאים, ולצאת טהור מטמא, היא מפני שלהשלמת המדות הטובות והדרכים הישרים צריך תיקון של מדות רעות ודרכים שהם לפי הראות נפתלים, שהם משמשים את התכלית הטובה. והנה צריך שיהי' מקום לנפש הטובה לקבל ג"כ השימוש הדרוש לפעמים מהמדות הרעות. ע"כ יצא טהור מטמא, שאם כי נטהר

מטומאתו, ולא ישתמש חלילה בכל המדות שהיו במי שקדמוהו להרע, אבל בזה עוד תגבר טהרתו, כי במקום שצריך מדה רעה לתיקון השלמות ועבודת ד', לא תחסר ההכנה בנפשו.

... והנה יצחק לא ידע אם כבר נשלמה הסגולה הכללית לצאת לאור, א"כ נשלמו כבר מעשי ההכנות בהוצאת הסגולה של כללות האומה המיוחדת לשם ד', או עדיין הדבר צריך ללכת דרך הסתר והעלם לתן טהור מטמא. והחילוק בזה, שאם כבר יצאה הסגולה הכללית לאור, ודאי ראוי להבחין אצל מי היא, ואין כאן מקום לתת יתרון אל בכור התולדה אם נראהו שאינו בכור בדרכיו ותכונתו. אבל אם עדיין הסגולה הולכת ומתבררת, חלילה לבן אדם אשר בעפר יסודו לדון אחרי מעשה השי"ת. ומאחר שהוא ית' ביכר את הבכור, אע"פ שכאשר האדם יראה לעינים אין ערוך לו אל הצעיר, עכ"ז על כרחינו אנו צריכין להכניע השקפתנו אל עצתו ית' העליונה, ולדעת כי מהטמא הזה עוד תצא סגולה גדולה ונהדרה, ועוד לא נגמרו פרטי המדות הרעות הצריכות לתועלת ההטבה הכללית, עד שתצא דרך המעבר הזה.

אמנם הצד המושכל שחשב יצחק בראותו מעשה עשו, באיזה אופן חשב שישמשו דרכיו אל הקדושה העליונה שעתידיה לצאת ממנו כיון שהוא הבכור, הוא כי ידע שהאומה הנבחרת העתידיה לצאת מזרעו הלא תהי' לאור גויים, ולתקן חפץ השי"ת בעולמו. והנה לא ידע איך יהי' דרך תיקון העולם, אם בנחת וטוב ובדברים טובים וניחומים, כמו שיהי' לע"ל ש"לא ישא גוי אל גוי חרב", ומ"מ עמים רבים ילוו אל ד', והלכו כל הגויים לדרוש תורת חסד ואמת ממקור ישראל כי יתגלה להם אורם ותפארתם, או שיהי' צריך ג"כ לכלות הרעים ע"י חרב ומלחמה שלא יתקוממו נגד חפץ ד', וכאשר באמת גם כן זה הי' דבר נחוץ, כי הרעים לגמרי ההכרח לכלותם מן הכרם כז' אומות ועמלק, וכיו"ב אלה שיידע יודע כל תעלומות שתכלית טובה לא תצמח מהם רק רע לההטבה הכוללת. והנה יעקב בהיותו יושב אוהלים, ודבק תמיד במדת האמת והחסד, הנה

אין בסגולתו לחגור חרב ולהשתמש במדת האכזריות והנצחון במקום הדרוש, א"כ איך תצא ממנו הסגולה הזאת אם תהי' דרושה לזה. ע"כ חשב יצחק כי עוד לא נבררה הסגולה לגמרי, ואם כי יעקב טוב מאד כשהוא לעצמו, ראינו כבר הרבה צדיקים שמהם לא יצאו סגולות כלליות. וכיון שראה שזה הכח של ההתגברות והנצחון חסר ליעקב לגמרי, וגם הבכור שהוא את על חפץ ד' בסגולה העתידיה לצאת ממנו הוא עשו, ע"כ היתה אהבתו דבקה אל עשו מצד שצפה שממנו תצא הסגולה של תקנת העולם כולו, שבודאי יהי' רצון השי"ת שישתמש לזה ג"כ כח ההתגברות והחרב. ע"כ "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו", המורה על תכונתו להתגבר על החיות הטורפות ולהכניען, וכך זה יטב מאד להשתמש בו עם בני אדם הדומים להן. אף כי ראה בעין שלא נגמרה הסגולה בעשו, חשב שעוד לא הגיע הזמן לגילוי הסגולה ועדיין צריכה הסתר בתוך הרע. ע"כ כתוב בתורה אצל אהבת יצחק את עשו ויאהב, שמשמש ג"כ לשון עתיד לולא היפך הוי"ו שמהפכו מעתיד לעבר, וגבי אהבת רבקה "אוהבת את יעקב", לשון הווה. כי אהבת יצחק לעשו לא באה כ"א שחשב שממנו עתידיה לצאת סגולה, ע"כ ראוי לאהוב אותו מצד הצפון בו, א"כ עיקר האהבה היא מצד העתיד אלא שנתהפכה במקרה לעבר. אבל רבקה שהכירה וידעה מדבר ד' שהסגולה כבר נבררה בכללותה, וא"צ עוד הסתר וביורר אחריה בכללה, ע"כ "אוהבת את יעקב" מצד עצמו ועיניו ההווה.

... והנה רצון השי"ת הי' שבאמת יהי' יעקב גמר הבירור, ויהי' כולו זרע אמת, והמדות הרעות לא יהיו בו כלל שם וזכר למו, כי הן לעצמן מום הן בנפש, "נפש רשע איוותה רע". אך הרי צריך שימוש לפעמים במדות הרעות, על כן הי' רצון השי"ת שיהי' ליעקב כח זר חוץ לנפשו, שיהי' אפשר לו להשתמש במקום הצורך במדות הרעות, אבל בתור קנין של נפש לא יהי' בו כלל. ע"כ יצא עשו תחילה, ודרשו חז"ל כדי ש"תצא סריותו עמו", ומשלו משל במד"ר: "כהדין פרביטא שהוא משטף את בית המרחץ ואח"כ מרחץ בנו של מלך". אך מ"מ הי' רצון השי"ת שיהיו אחים

ותאומים, כדי שעכ"פ ההתחברות השכונתית הזאת תועיל שבמקום שמדותיו הרעות של עשו דרושות לחפץ השי"ת יוכל להשתמש בהן. וזהו שנרמז בלידתם: "ויודו אוזת בעקב עשו". פי' העקב מורה על התכונה הטבעית, והיד מורה על כל מלאכה רצונית גם שכלית. ע"כ רצון השי"ת הי' שהחסרונות של המדות הרעות הטבעיות כולם יקח לו עשו, רק זה פעל מציאותן של אלה המדות בעולם והתחברותם של יעקב ועשו בתולדה, שמה שעושה עשו עיקר בטבעו, ישתמש בזה לפעמים יעקב ע"פ שכלו ורצונו לעת הצורך בשביל חפץ השי"ת. אבל שתהי' מדה רעה דבקה בנפש יעקב זה לא חפץ ד', ע"כ הי' איש תם בלא שום צד מדה רעה בעולם. ומ"מ סיבב השי"ת שיהי' לו צד אחיזה להשתמש במדות הרעות כשהי' צורך בדבר למען חפץ המלך העליון ית"ש.

ואמרו עוד במדרש רבה ע"פ: "ואחרי כן יצא אחיו" "הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני א"ל מי תופס המלכות אחרינו, הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוזת בעקב", אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק". והנה א"צ להעיר על אלה הדברים שהם מפליאים, וכבר עמדו ע"ז רבים ושלמים, וביותר מה הי' צורך אל הנייר החדש דוקא, ולכתוב הדברים בקולמוס, ותשובתם, כי הכל פלאי.

ולדעתי היתה הכונה בשאלתו "מי תופס המלכות אחרינו", כי הנה ידעו שיעקב עתיד לטול את הגדולה, אך תוכן הגדולה הוא להיות מאגד את כל העולם כולו אל התכלית המוצבת מהמושל בעולם. והנה הרומאים שהם בני עשו, בממשלתם חשפו כח וגבורה, והציגו מעמד להיות העולם נגרר אחר הנהגתם, וצריך לזה תקיפות ואכזריות להסיר גבולות עמים ולאחזק כבוד ונצחון וחרב. והם כאשר ידעו שעתידה הגדולה ליעקב, ורואים הם שלישראל אין הכנה לאלו המדות, כי מעולם לא בקשו לכבוש את כל העולם כולו רק מעל הצרים עליהם הגינו את עצמם, אבל לתפיסת המלכות של כל העולם הרי צריך כח ואומץ,

ומדותיו של עשו נחוצות לזה מאד. ע"כ מי יתפוס המלכות אחרינו, כלומר מאחר שאין לכם אותו הכח של בקשת הגדולה והמלחמות, איך תיכון אצלכם תפיסת המלכות, שצריך עכ"פ להשתמש בזה בכח המדות הרעות. והנה כבר ביארו ראשונים שנפש האדם ביחש לציוורה ומדותיה היא דומה לנייר חלק, שמה שירשום עליו ירשם ויקרא עליו, אך כ"ז אינו כ"א לענין המדות שאינן טבעיות לו, אבל המדות שהן כבר קבועות בו ע"ז הוא דומה לנייר כתוב שכבר נרשמו בו אלה הציוורים. אך כשתהי' מדה כזאת שבאדם אין הכנה לקבלה כלל, דומה האדם ביחש המדה הזאת כנייר כתוב שאין מקום לכתוב עליו כלל. אבל כשתהי' הכנה בנפש לקבל לפעמים ג"כ המדה, אע"פ שאין המדה עדיין קנויה לו בפועל, היא דומה בערכה לנייר חדש שלא נכתב עליו ואפשרי להכתב. והנה כיון שמה שידו אוזת בעקב מורה שאפשר ליעקב לעשות ג"כ אלה הפעולות של עשו, אלא שלא יעשן מפני טבעו להרע כ"א מפני הכרת השכל שהוא טוב ויפה בעיני השי"ת. וכדחז"ל במדרש על דוד כשראהו שמואל אדמוני אמר זה שופך דמים כעשו שיצא אדמוני, א"ל הקב"ה: "עם יפה עינים", עשו מדעת עצמו הורג וזה מדעת סנהדרין הורג, וזהו "עם יפה עינים" עיני העדה, שהם השכל האמיתי בכלל האומה. נמצא שאותן הפעולות עצמן שהן ישנות אצל עשו, יעשה אותן יעקב, רק שיהיו לא מצד הטבע כ"א היפוך הטבע מצד השכל, אע"פ שמאד יכאב לבבו בראותו שההכרח מביא להשתמש במדותיו של עשו, כי הבט אל עמל לא יוכל, מ"מ ההכרח מחייב כן לתכלית הטוב. ע"כ הביא נייר חדש, להורות על הכנה נפשית אפשרית לקבל זה הכח שעשו משתמש בו, ונטל קולמוס וכתב עליו: "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוזת בעקב", שמה שהי' עקב וטבע לעשו, ישתמש בו ביד ושכל. ולא כתב תיבת עשו, מאחר שרמז לו שאז כבר לא יהי' שריד לביית עשו, א"כ יתפוס המלכות ג"כ בתוקף, וכמש"כ: "והלכו אליך שחוח בני מעניך", "אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו". אמרו ראו דברים ישנים", אותן הדברים עצמם שהם ישנים לנו, יצאו "מפי

זקן חדש", זקן שמתנהג ע"פ טבעו ברחמים ומוכן לכך, כמש"א חז"ל: "נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים", והוא חדש, שמתנהג שלא ע"פ טבעו, כמש"כ: "מדוע אדם ללבושך וגו' פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי", שזה יתקיים ע"י ישראל במלחמת גוג ומגוג ועי"ז תתפס המלכות. ומה שהי' הנייר חדש, להורות שא"ז כלל בטבעו של יעקב, אלא שהוא מוכן לאחוז בדבר לצורך, אבל לבו עליו דאב שהוצרך לכך. ע"כ אמר: "להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק", במה שצפה שההכרח להשתמש לפעמים לתקנת העולם במדותיו של עשו שהן שנואות נפשו.

וכדי להשלים ההכנה האפשרית הזאת, חשב השי"ת מחשבות שתהי' כונתו של יצחק בברכתו על עשו. ע"כ יברכהו הברכות הנאותות לפי טבעו של עשו, דהיינו המלוכה והממשלה בעמים רבים, כמש"א בברכות: "יעבודוך עמים" ו"הוה גביר לאחריך", שלכל אלה צריך התגברות ותפיסת מלכות. ובזה הכין האפשריות ביעקב להשתמש לפעמים במדה זו, אע"פ שאינה כלל טבעית לו. ע"כ לבשתהו אמו בגדי עשו וחיצוניותו היתה דומה לעשו, שזה הי' ג"כ צורך אל הברכות, שע"י ידי עשו ישלל תכלית קולו של יעקב.

ואמרו במדרש: "שני גדיי עזים טובים, טובים לך שעל ידן את נטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להם ביום הכפורים". ויחש כפרת יוה"כ אל אלה העזים, נראה שאם היתה הנהגת יעקב אפשרית שלא להשתמש כלל במדותיו של עשו, אז הי' החטא רחוק במציאות, ואם הי' מזדמן הי' מיד גמור והכפרה היתה קשה, אבל כיון שע"י הברכות הי' ההכרח שיהי' ליעקב עכ"פ איזה שימוש במדותיו של עשו, ואע"פ שעיקר השימוש בהן לתכלית טוב, מ"מ מזה נמשך החטא לפעמים, אבל הכפרה ג"כ ראויה כיון שעיקר המדה דרושה לחפץ ד', אי"כ החטא הנמשך עי"ז כעין אונס הוא ושגגה. והנה זה הורו הגדיים שעורותם הלבשה על ידי ועל חלקת צואריו, להורות שלשכלל התכלית יהי' לו כח ביד ובפה ג"כ בתוקף ועז להטיל אימה ולתפוס מלכות, כעין מדותיו של עשו שהוא איש

שעיר, ו"שעיר בשעיר מיחלף" כדחז"ל. ע"כ אמרה שאצל עשו שמשמש בהן מצד טבעו והנה דבקות בו, רעים המה, אבל לך המה טובים, "טובים לך שעל ידן את נטל הברכות" שתהי' ראוי להפיק תכלית של סגולת העולם שצריך לזה ג"כ תוקף ועז, "וטובים לבניך" שאע"פ שע"י ז' ימשך איזה חטא וקלקול אבל מזה נמשכת ג"כ הכפרה. ע"כ נטל הקב"ה עונותיהם של ישראל ונותן אותם על ראש שרו של עשו, שעיקר גרם הדבר לחטא באלה המדות הוא מפני שעשו מקלקל אותן מאד, ע"כ כל הנוגע בהן נפגם עכ"פ, אבל השי"ת מטהר את ישראל כי יודע הוא שאין זה מלבם. ע"כ אמרו חז"ל: "ויביא לאמו" אנוס וכפוף ובוכה" על שהוצרך לזה. ע"כ היתה התחלת ההכנה קניית הבכורה, שמורה שמה שהוא בעשו בטבע יהי' לו בקנין רצוני לעת ומקום הצורך. ואח"כ בא ליצחק, וכששאלו: "מי אתה", אמר: "אנכי עשו בכורך", שעצמותו ומהותו של עשו, מה שמטעם זה אתה בוחר בו, כבר קניתי אנכי ג"כ ובדרך יותר מעולה, והרי אלה דברי אמת אין בהם שקר כלל למבין. ובדאי כמה פעמים הי' יצחק מדבר אל יעקב שצריך ג"כ לקנות מדות הרעות לצורך עבודת ד', אמר: "עשיתי כאשר דברת אלי". גם הדיבור שהי' לעשו מיצחק, הי' מפני הסגולה שחשב למצא בו, ובאמת הסגולה הזאת רק ביעקב נמצאת, א"כ דיבר רק אליו, ע"כ בירך אותו. ע"כ אח"כ כשנודע לו, וראה שיש ביעקב ג"כ הכנה זו של התוקף, וכח הבכורה נקנה לו, אמר: "גם ברוך יהי'", כי עתה יודע הוא שנגמרה הסגולה להתברר ולא תסתתר עוד.

וזהו דרש המדרש "רבות עשית", פי' מדות רבות שבהן כלולות מדות רעות וטובות וכולן נצרכות, "נפלאותיך" הפלאות שמהרע יצא הטוב, "ומחשבותיך אלינו", אע"פ שבפועל הנהגת העינין קרוב לעשות ע"י כהיית עיניו של יצחק, אבל באמת הוא רק אלינו, כדי ליטול הברכות, ולא יחסר בהן מדותיו של עשו כדי להשתמש בהן לטובה, טובים לך ולבניך, "אך טוב לישראל".

